

17^ο Συνέδριο της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

ΕΡΩΣ

Προσυνέδριο - 15 Ιουνίου 2024 - Αμφιθέατρο Πνευματικού Κέντρου Δ. Αθηναίων

Περίληψεις Προσυνεδρίου του 17ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΕΡΩΤΑ

Αθανάσιος Αλεξανδρίδης

Ως «προλεγόμενα στον Έρωτα» ο ομιλητής θα επιχειρήσει να παρουσιάσει διαγραμματικά, λόγω του τεράστιου μεγέθους των Προλεγομένων, σημαντικούς σταθμούς στην ανθρώπινη Δυτική σκέψη σχετικά με το θέμα. Με εκκίνηση την ελληνική Μυθολογία και την αρχαία ελληνική Φιλοσοφία θα επιχειρήσει να διατρέξει τον Δυτικό πολιτισμό επισημαίνοντας τις θέσεις σημαντικών φιλοσόφων και κινημάτων αισθητικής κάνοντας παράλληλα κάποιους συσχετισμούς ανάμεσα σε αυτές τις απόψεις και σε θέσεις της Ψυχανάλυσης όπως διατυπώθηκαν από τον Φρόυντ και τους μεταγενέστερους. Πρόθεση του ομιλητή είναι ναδειχθεί ότι για τον Έρωτα υπάρχει μέσα στο παρόν ολόκληρος ο εννοιολογικός και φαντασιακός ιστός που διαχρονικά έχει αναπτυχθεί και επηρεάζει το υποκείμενο από την αρχή της υποκειμενοποίησής του δομώντας μέσα του φάσμα Ερωτισμών.

ΤΡΟΠΕΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ: ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΔΡΕΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Χάρης Μωρίκης

Το ποιητικό έργο του Α. Εμπειρικού, η γλώσσα του, είναι εν πολλοίς η γλώσσα που συναντάμε σε εκδοχές του ασυνειδήτου, στα όνειρα, στην ημερήσια ονειροπόληση, στους ελεύθερους συνειρμούς και αυτόχρονα ενδιαφέρει την ψυχαναλυτική σκέψη. Επιπλέον ενδιαφέρει, όχι μόνον διότι ως υπερρεαλιστής χρησιμοποίησε την τεχνική της αυτόματης γραφής που ορίστηκε από τον πατριάρχη του κινήματος Α. Breton(1924) ως «φωτογραφική καταγραφή των δρωμένων στο ασυνείδητο», όχι μόνον διότι υπήρξε ο ίδιος ψυχαναλυτής, δηλαδή εξοικειωμένος με αυτές τις εκφάνσεις του ασυνειδήτου. Πρωτίστως μαγνητίζει, διότι ήταν κορυφαίος ποιητής, κάποιος που μετασχηματίζει το πρωτογενές, ενορμητικό υλικό σε λέξεις με τρόπο που υπήρξε μοναδικός. Οι λέξεις του τήκονται, όπως στην Υψικάμινο και από το αμάλαμά τους προκύπτει το πρωτογενές μέταλλο του ενορμητικού Έρωτα, σε μία υπερσπάνια καθαρότητα.

*Έστω και αν η γαλήνη απλώνεται στα χόρτα
Ουδέποτε τα ανασαλέματα δεν παύουν
Αυτά μας ζουν και ζούμε εμείς εντός τους
Τα πρώτα ανασαλέματα τα πρώτα αρχέτυπα
Της ίδιας άλικης ορμής που προωθεί τις ώσεις
Σπαθάτα χελιδόνια μες στον ήλιο
Και πουπουλένια νυχτοπούλια μες στο σκότος
Θάρθουν τα ανασαλέματα θάρθουν τα ρίγη*

Και όταν ακόμα ακινητούν τα αστέρια.

Ένας τέτοιος Έρωτας δεν είναι θεωρητικός, πλατωνικός, μόνον ψυχικός, αλλά σαν συστατικό του στοιχείο έχει το σώμα, το οποίο είναι πυρηνικό στοιχείο της ενορμητικής διακινήσεως.

Έρχομαι. Οι αισθήσεις μου σπαργώσαι ώσεις.

Οι οποίες οδηγούν το σώμα σε μία υπερβατική εμπειρία:

*Μέσα στα κύματα της συνουσίας
Οι άνθρωποι γίνονται θαλάσσιαι εκτάσεις
Τρισένδοξοι και απλοί σαν λάμπεις
Αστέρων που δεν χαμήλωσαν ποτέ το φως των.*

Η σωματική αυτή συνθήκη της ηδονής δεν αποτελεί τμήμα μίας «οργανικής ιδεολογίας του Α. Εμπειρικού (Νικολαΐδης, 1983) αλλά οργανικό κομμάτι του ίδιου του Έρωτος, στην πιο καταγωγική του ουσία. Το ανθρώπινο σώμα σε όλες του τις εκδοχές και επαφές, αποτελεί το ποιητικό γεγονός του Α. Ε, πρωταγωνιστεί ως εκπρόσωπος του ενορμητικού έρωτος. Τον υποστασιοποιεί. Τον εκχέει, από το κράμα ώσεων και ψυχοποιήσεων, που είναι η ταυτότητα της ενορμήσεως(Freud, 1915) στο επίπεδο της σωματικής αισθητηριακής διεκτύλιξης, που σαν μήτρα συλλέγει το άμορφο υλικό σχηματοποιώντας το. Διακτινίζεται έτσι το υποκείμενο, σώμα – φορέας του ενορμητικού, σε μία διάσταση υπερβατική, την μόνη αξιόμαχο αντίπαλο του Θανάτου. Γι' αυτό ο ποιητής προσκαλεί, μέσα από αυτήν την πολυσύνθετη διέλευση, προς την αναζήτηση

αυτού του τύπου ηδονής, που παρασάγγας αφίσταται του σωματικού στοιχείου, έχοντας τεχνουργηθεί καθ' οδόν σε κράμα οιονεί αθανασίας.

*Άπλετον πάθος
Ακλιτον γέρας
Εχθροί του γήρατος
Σπάγγος χρυσός
Στο μέτωπο των αθανάτων.*

«*Των ενορμήσεων οι χώρες*» είναι η Γη της επαγγελίας του Α. Εμπειρικού, ύλη τηλαυγούς αστέρος που φορέας της όμως μπορεί να είναι ο καθείς, αρκεί να είναι υποκείμενος

*Εις έντεχνον αντιφυγάδευσιν του χρόνου
Εις διάπυρον προσπάθειαν εγκαθιδρύσεως μιας παρουσίας.*

Αρκεί να αντέξει να αντικρύσει κατάματα τον πυρακτωμένο πυρήνα του Έρωτος, ο οποίος συνίσταται στο «*άνευ ορίων άνευ όρων*» δόσιμο στην ετερότητα, στον Άλλον.

Άλλος, ετερότητα, σώμα, είναι ακριβώς τα στοιχεία που απουσιάζουν στους «Έρωτες» του Διαδικτύου. Αυτό που εκλαμβάνεται ως Έρωσ στην ψηφιακή εποχή, σε σημαντικό βαθμό, είναι εκδοχές του Ναρκισσισμού, εαυτού και αλλήλων. Στην πραγματικότητα, λείπει ο Άλλος, η ετερότητα. Συναντάται ένα φάντασμα της, το σκέλεθρο που απέμεινε από την αποστράγγιση των ενορμητικών χυμών. Γι' αυτό, όπως η κλινική εμπειρία όλο και συχνότερα καταδεικνύει, όταν στα επωαζόμενα στο Διαδίκτυο ραντεβού μεταξύ δύο συνομιλητών τίθεται το θέμα της πραγματικής συναντήσεως των σωμάτων τους, αυτά, πολύ συχνά δεν πραγματοποιούνται.

Όλο και περισσότεροι ψυχαναλυτές έρχονται αντιμέτωποι με νεοπαγούς τύπου παθολογικές ψυχικές οργανώσεις, που σε μεγάλο βαθμό, δείχνουν να είναι επίσης πολιτισμικά επαγόμενες. Παράλληλα, φαίνεται να επιτελείται η ανάδυση ενός νέου ανθρωπότυπου, μίας καινοφανούς ψυχικής οργανώσεως, μίας μετάλλαξης της ανθρωπολογικής σταθεράς (Gauchet, 2011) όπως έως τώρα τη γνωρίζουμε.

Έχουμε περάσει από τα ενορμητικής αφετηρίας αισθήματα διαρκείας στις ρευστές σχέσεις (Bauman, 2003). Ακραγίζουμε, αντί να προσδεθούμε (Ambert, 2004). Το zeitgeist, το άρωμα της Υπερνεωτερικής εποχής είναι σφραγισμένο από το αντιλιβιδινικό, αντιερωτικό. Προεξάρχουν τροπισμοί του Ναρκισσιστικού αστερισμού, ιλιγγιώδους περιπλοκότητας και καινοφανών συνδυασμών των δυναμικών του.

Νέα εργαλεία κατανόησης ίσως χρειάζεται να σφυρηλατηθούν από την ψυχαναλυτική σκέψη, σε συνέργεια με τα ισχύοντα. Απαραίτητη, για την κατανόηση των σύγχρονων αυτών φαινομένων παραμένει η διάκριση μεταξύ Ιδεωδών του Εγώ και Ιδεώδους Εγώ (Lagache, 1958, Numberg, 1957, Hanly, 1984). Περιγράφεται η ψυχική κίνηση σε ένα φάσμα, το πέρασμα από μία συνθήκη χωρίς αντικείμενο, Εδεμικής ικανοποίησεως,

αχρονικής και άφθαρτης, σε μία όπου το αντικείμενο αναγνωρίζεται, υπερεκτιμάται, εξιδανικεύεται, γίνεται πόλος ταύτισης (Green, 1983b).

Στις σύγχρονες ψυχικές οργανώσεις, πραγματοποιείται λοιπόν μία θυσία της ερωτικής, ενορμητικής ικανοποίησης εις όφελος της ικανοποίησης του Ιδεώδους Εγώ, τέλειας, ολικής, αναντικειμενοτρόπου. Ενώ στην (Ναρκισσιστικής επικρατείας πάντοτε) περιοχή των Ιδεωδών του Εγώ το αντικείμενο κάπως διασώζεται, (Green, ο.π.) αλλά θυσιάζεται η ενόρμηση και ο μεθ' αυτής συντετηγμένος Έρωσ. Ανάδυση νέας τάξεως πραγμάτων του Έρωτος στην ψηφιακή εποχή, όπου ο «άλλος» είναι αντικαταστάσιμος, χωρίς ιδιότητες, ένα εμπόρευμα για ενδοψυχικές συναλλαγές μεταξύ Ιδεώδους Εγώ και Ιδεωδών του Εγώ (Bourdet, 2022). Ως επακόλουθο, ο Έρωσ ευθραστοποιείται, στη ρευστή, ψηφιακή εποχή, (Bauman, 2003), κατατείνοντας, στις ακραίες εκδοχές, σε μία «επιθυμία για μη επιθυμία» (Aulagnier, 1975). Κλινική εκδοχή αυτών είναι οι σύγχρονες παθολογίες Otaku («χαμηλός βαθμός σύνδεσης με κάποιον, σύνδεση χωρίς επιθυμία για εμβάθυνση», M. Griner, R. Furnari, 1999) και Hikimori («το να αποσύρεσαι»: νεαροί ενήλικες που ζουν στο δωμάτιο τους ουσιαστικά σε αυτοεγκλεισμό, χωρίς την παραμικρή εξωτερική επαφή, στην ακινητοποίηση του χρόνου, σε ένα διαρκές παρόν, M. Fansten, C. Figueiredo et al. 2014).

Ζοφερές σκέψεις για απόμειξη των ενορμήσεων Θανάτου και Ζωής που επιτελείται σε αργή κίνηση εμπρός στα έκθαμβα μάτια μας συνιστούν τα παραπάνω. Είμαστε έτη φωτός από το Εμπειρικό σύμπαν, η επαφή όμως μαζί του είναι ακόμη εφικτή.

Ο ρόλος της Ψυχανάλυσης παραμένει κεφαλαιώδης, ως φραγμού σε αυτήν την ψευδή παντοδυναμία του Ιδεώδους Εγώ. Η ενορμητική επιθυμία, ο Έρωσ, προϋποθέτουν την έλλειψη. Με το πλαίσιο, το σύνολο κανόνων, την μη ικανοποίηση των επιθυμιών του αναλυομένου, την επιλεκτική αισθητηριακή αποστέρηση, επιτελείται μία χειρονομία συγκροτητική και ταυτοχρόνως κίνηση επιβίωσης του ενορμητικού υλικού. Απέναντι στην πλημμυρίδα της άμεσης ικανοποίησης, το έμβλημα της ψηφιακής εποχής και του ίδιου του Διαδικτύου, που αποτελώντας παρενδυσία τον ενορμήσεων Θανάτου δολοφονεί τον Έρωτα, η Ψυχανάλυση μπορεί να λειτουργήσει ως επίλεκτος ιππότης του.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aubert, N. (2004). *L'individu hypermoderne*, Eres, 2017.
- Aulagnier, P. (1975). *La violence de l'interprétation*, Paris, PUF.
- Bauman, Z. (2003). *Liquid love*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Burdet, M. (2022). *Moi Ideal et hypermodernité* στο *Psychanalyse en Europe*, Bulletin 76.
- Breton, A. (1924). *Manifestes du surréalisme*, Paris, Folio.
- Fansten, M. Figueiredo, C. et al. (2014). *Hikimori, ces adolescents en retraite*, Paris, Armand Colin, 2014.
- Freud, S. (1915). *Pulsions et destins de pulsions*, στο *Œuvres complètes, XIII*, Παρίσι, PUF, 1988.

- Gauchet, M. (2011). *Vers une mutation anthropologique* στο Aubert. N., *L'individu hypermoderne*, Eres, 2017.
- Green, A., (1983). *Narcissisme de vie, narcissisme de mort*, Paris, Editions de Minuit.
- Green, A., (1983b). *L'Idéal: mesure et démesure*, στο *La folie privée*, Paris, Gallimard, 1990.
- Griner, M., Furnari, R. (1999). *Otaku: i giovani perduti del Sol Levante*, Rome, Castelvevchi, 1999.
- Hanly, C (1984). *Ego Ideal and Ideal Ego*, *Int. Journ. Psych*65: 253-261.
- Lagache, D. (1958). *La psychanalyse et la structure de la personnalité*, Paris, Société Française de Psychanalyse.
- Numberg, H. (1932). *Principes de Psychanalyse*, Paris, PUF, 1957.
- Νικολαΐδης, Α . (1983). Η «οργασμική» ιδεολογία του Α. Εμπειρικού και η ποίησή του, *Χάρτης*, 17/18.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ ΤΟΥ Χ. ΜΩΡΙΚΗ

Κωνσταντίνος Ασημακόπουλος

Ο Εμπειρικός μέσα από το ποιητικό του έργο παρουσιάζει για πρώτη φορά στην Ελλάδα μια καινούργια γραφή που συνδυάζει την Ψυχανάλυση με τον Υπερεαλισμό. Όπως λέει ο ίδιος, « Μιλά στον αναγνώστη .... Με τη θερμότητα του επαναστάτη », χρησιμοποιώντας ελεύθερα τις λέξεις στην υπηρεσία του ενορμητικού έρωτα.

« πάρε τη λέξη μου. Δώσε μου το χέρι σου », λέει ο Εμπειρικός και μας προτείνει να ακολουθήσουμε τη Φροϋδική επιταγή: «η ενόρμηση, έχει την πηγή της σε μία κατάσταση έντασης (τον έρωτα;) που κυριαρχεί στην ενορμητική πηγή και μπορεί να πετύχει το στόχο της δια μέσου του αντικειμένου ή χάρη σε αυτό».

Ο Ανδρέας Εμπειρικός πέθανε στις 3 Αυγούστου 1978, 15 χρόνια πριν τα εγκαίνια του Διαδικτύου. Το λογοτεχνικό του έργο επέζησε και συνεχώς αποκτά μεγαλύτερη φήμη και αναγνώριση. Δεν ίσχυσε το ίδιο με τη θέση του στην ελληνική ψυχανάλυση.

Αμφισβητήθηκε και συνεχίζει να αμφισβητείται. Η ψυχανάλυση, ο έρωτας και η τέχνη είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. Ο Ανδρέας Εμπειρικός όπως αυτοχαρακτηρίζεται, είναι ψυχαναλυτής, ποιητής, φωτογράφος που χρησιμοποίησε πάντα ως όχημα και δρόμο έκφρασης τον έρωτα. Ο κύριος Μωρικής με τις τροπές του έρωτα, μας οδηγεί από τον Ανδρέα Εμπειρικό στο Διαδίκτυο, από την αυτόματη γραφή ως φωτογραφική καταγραφή των δρωμένων στο ασυνείδητο, στην ψηφιακή εποχή και το smartphone και ανησυχεί για τις αλλαγές που θα επιφέρει η τεχνολογική επανάσταση.

Δεν μπορούμε να σκεφτούμε κάποια ανθρώπινη λειτουργία που δεν έχει επηρεαστεί από την τεχνολογία. Πράγματι, η τεχνολογία διαμορφώνει την ανθρώπινη συμπεριφορά. Με την εξέλιξη της τεχνολογίας η «ψηφιακή νέα γενιά» λειτουργεί υπέρ της συγχώνευσης του

πραγματικού με τον εικονικό κόσμο. Η προσομοίωση της παρουσίας έχει γίνει πλέον ένας τρόπος αλληλεπίδρασης μεταξύ μας. Ακραία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι όλο και περισσότερο χρόνο ασχολούμαστε με ασώματες σχέσεις. Στο χώρο των ενδιαφερόντων μας ως ψυχαναλυτές παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το πώς εξελίσσονται αφενώς οι προσωπικές σχέσεις των θεραπευομένων μας σε επίπεδο ερωτικών και σεξουαλικών επαφών αλλά και στο επίπεδο του ψυχαναλυτικού πλαισίου (ψηφιακό τσιρότο;)σε σχέση με τον τρόπο που αυτό επηρεάζει την θεραπευτική σχέση που μας παρέχει η σύγχρονη τεχνολογική πρόοδος.